

HVOR MEGET DANSK OG HVOR MEGET GRØNLANDSK?

Af skoledirektør *Chr. Berthelsen*

I tidsskriftet „Grønland“ nr. 6 1965 beskæftiger mag. art. Inge Kleivan sig med sprogspørgsmålet i folkeskolen i Grønland på baggrund af udkastet til den nye skolelov for Grønland.

Inge Kleivan stiller det spørgsmål, hvorvidt der er overensstemmelse mellem skolens sprogpolitik og den sprogpolitik, samfundet iøvrigt går ind for.

Jeg vil gerne indledningsvis anføre, at jeg finder Inge Kleivans fremstilling af problemerne yderst tiltalende og saglig, og jeg har svært ved at stille mig som modpart, som mange måske ville forvente, jeg vil gøre det på baggrund af den sprogdiskussion, der er blevet ført i Grønlandsposten, hvor problemerne stilles mere på spidsen, i hvert fald fra den kreds, der er modstander af skolelovsudkastet.

Det gælder i denne sprogdiskussion om at se realistisk på tingene og ikke være bange for at indrømme eventuelle fejltagelser, når det drejer sig om et så vigtigt problem som placeringen af det danske og det grønlandske sprog i skolerne.

I Inge Kleivans artikel og iøvrigt også i diskussionen i Grønlandsposten tales der om skolens sprogpolitik i modsætning til den sprogpolitik, som samfundet går ind for, som om skolen forsøger at føre egen uddannelsespolitik. Det gør skolen naturligvis ikke. Skolen har fået den opgave at tilrettelægge uddannelsen af de unge, som senere i livet skal indtage forskellige funktioner i det grønlandske samfund, hvis udformning sker efter de mest moderne principper og med det danske som forbillede.

Det er en udvikling, som er blevet til på grundlag af politiske afgørelser. Skolen forsøger at følge med, men må mange gange erkende, at den er bagefter den materielle udvikling. Det føles for skolens folk, at man er i en tvangssituation, hvad angår de krav, der stilles udefra, blandt andet med hensyn til danskundervisningen.

Ønsket om at lære mere dansk har eksisteret i mange år, og det har fået en dybere motivering i de senere år, hvor den erhvervsmæssige og tekniske udvikling har haft megen fart på.

Den grønlandske befolkning har forlængst indset, at grønlandsk alene ikke længere er tilstrækkeligt som indlæringsprog. Det er blevet klart, at gode danskkundskaber

er vejen til bedre uddannelse – til en uddannelse, som indenfor en lang række områder er nødt til at ligge på samme niveau som i Danmark. Tendensen herimod har været klar f. eks. indenfor lærlingeuddannelsen, idet det allerede for 2 år siden vedtoges, at de grønlandske lærlinge skal gennemgå den samme uddannelse som den i Danmark.

Det er naturligvis ikke ligetil for menigmand at gøre sig helt klart, hvor meget dansk der kræves til de forskellige former for uddannelse, men jeg tror, at mange er på det rene med, at det ved intensivering af danskundervisning risikeres, at grønlandsk kommer til at indtage en ringere placering i skolerne i forhold til, hvad det har været tilfældet tidligere.

Jeg tror ikke, at folk i almindelighed nærer nogen ængstelse for, at grønlandsk skal forsvinde uden videre, idet det fortsat vil være et anvendt sprog side om side med det danske.

Der er endvidere ikke tvivl om, at det grønlandske folk går ind for intensiveret danskundervisning i fuld erkendelse af, at Grønland og Danmark er ét rige, at borgerne indenfor samme rige skal kunne forstå hinanden og færdes frit i de to lande, og at nogle grønlændere kan have en så nær tilknytning til Danmark, at den i nogle tilfælde kan motivere bosættelse i Danmark af midlertidig eller af mere varig karakter.

Det skal på den anden side understreges, at man går ind for intensiveret danskundervisning med årvågenhed over for det grønlandske sprogs skæbne og det, der falder ind under grønlandsk kultur. Man vil reagere hurtigt overfor enhver form for klar tilsidesættelse af det grønlandske sprog og den grønlandske kultur, når det sker uden berettiget motivering. En latent årvågenhed kan have meget stor betydning i hele dette spørgsmål.

Inge Kleivan påpeger bestemte punkter i skolelovsudkastet, som kan have uheldig indvirkning på indlæringen af grønlandsk. Det nævnes blandt andet, at der i skolelovsudkastet ikke er anført, hvilket sprog der skal være undervisningssprog i skolerne.

Man har i skolelovsudkastet ikke nævnt noget om undervisningssproget ud fra følgende synspunkter:

Der findes i Grønland lærere, der ikke er i stand til at undervise på grønlandsk, ligesom der findes en gruppe lærere, der ikke magter at undervise på dansk. Der er altså mulighed for i hvert enkelt tilfælde at indrette sig efter lærerkræfterne samt efter det behov for hvert af de to sprog, som til enhver tid vil eksistere; men i praksis vil dansk indtage en dominerende plads i byerne, hvor de fleste lærerkræfter nødvendigvis må være danske, mens det omvendte vil være tilfældet på mindre pladser.

Lærebøgerne i orienteringsfagene er skrevet på dansk og på grønlandsk, således at der er mulighed for anvendelse af såvel danske som af grønlandske lærere.

Der er, som nævnt af Inge Kleivan, i lovudkastets § 14, stk. 2, skabt mulighed for, at undervisningen i faget grønlandsk kan udskydes til begyndelsen af 3. skoleår, såfremt et flertal af forældrene til de skolepligtige børn, som ikke på anden måde er fritaget for faget grønlandsk, er indforstået hermed.

Denne bestemmelse er blevet angrebet meget stærkt af de i Danmark bosiddende grønlændere, og Inge Kleivan anfører i sin artikel, at den metode, hvorefter man starter undervisningen i 1. klasse på et fremmed sprog, strider imod den, der anbefales af eksperter.

Bestemmelsen om at udskyde grønlandsk til 3. klasse, bygger på en forsøgsordning, der indledtes i 1959, og som i de forløbne år har haft en overvældende tilslutning fra forældrenes side.

Der har desværre ikke været mulighed for at foretage videnskabelige undersøgelser af virkningen af denne forsøgsordning, ligesom der ikke har været tilstrækkelig arbejdskraft til at foretage kontrolforanstaltninger.

Vort indtryk kan således kun sammenfattes på grundlag af rapporter fra de lærere, der underviser i grønlandsk i disse klasser og på grundlag af egne indtryk ved overværelse af timerne. Det må endvidere understreges, at det drejer sig om et løbende forsøg, der strækker sig over hele skoleforløbet i børneskolen, og at børnene er usorterede, således at der i samme klasse forekommer en meget betydelig intelligensspredning. Spørgsmålet om lærernes kvalitet er også en ikke ubetydelig faktor i forsøget.

Man må således være forberedt på, at forsøget nemt kan blive udsat for kritik udefra, idet indtrykket nødvendigvis må blive ret varierende fra sted til sted og fra klasse til klasse.

Jeg har i artikler i forbindelse med denne forsøgsundervisning givet udtryk for vore hidtidige indtryk, og jeg har udtalt, at de hidtidige resultater indenfor grønlandsundervisningen må anses for at være tilfredsstillende.

Vi har i dag den opfattelse, at indførelse af faget grønlandsk i 3. klasse ikke har haft nogen uheldig indvirkning, hvad tilegnelsen af grønlandsk angår. Det udelukker naturligvis ikke, at indtrykkene kan ændre sig senere, og sker dette, vil vi naturligvis kunne sige det åbent.

Det har været en styrke i denne forsøgsundervisning, at tilslutningen fra forældrenes side har været stor, og at de implicerede lærere er gået ind for sagen med energi og forståelse til trods for, at det for de danske lærere, som ikke er i stand til at tale grønlandsk, er en meget svær opgave at gå i gang med.

I de 2 første skoleår undervises der på grønlandsk i fagene religion og anskuelse, og vi har netop lagt vægt på, at børnene i disse timer virkelig skal have lejlighed til at udtrykke sig på grønlandsk, således at den mundtlige udtryksmåde på grønlandsk

kan udvikles. Det er muligt, at dette grønlandske indslag er for svagt, og der vil da også være mulighed for indenfor de givne rammer at ændre tinfordelingen, uden at man skal lave om på loven. Der er i forvejen ikke så stor afvigelse mellem det af Inge Kleivan optillede alternativ II og vores nuværende fremgangsmåde, og yderligere udligning inden for de givne rammer vil ikke være noget problem, hvis det viser sig, at det er den bedste løsning.

Det må erkendes, at den i forsøgsundervisningen anvendte form ikke følger erfaringer fra andre steder, hvor man prøver på at få indført et nyt sprog foruden modersmålet. Hertil skal bemærkes, at det igangværende forsøg heroppe er det første inden for de 2 sproggrupper – dansk og grønlandsk.

Den modsatte indlæringsmetode, hvor børnene først lærer modersmålet alene, har vi kendt fra den tid, da man begyndte at indføre dansk i skolerne. Erfaringerne fra den tid var ikke særlig gode, men her må jeg indføje, at det ikke drejede sig om et forsøg, men et led i indførelsen af danskundervisningen.

Kritikerne af forsøgsundervisningen synes ikke at have noteret sig med tilstrækkelig klarhed, at bestemmelsen i skolelovsudkastet om den mulige udskydelse af faget grønlandsk ikke er påtvungen.

For det føste forudsætter udskydelsen et forældreflertal, og for det andet anvendes udtrykket „kan udskydes“. Det betyder, at der udmærket kan startes med grønlandsk allerede fra 1. klasse, hvis flertallet af forældrene ønsker dette, naturligvis under forudsætning af, at der rådes over grønlandske lærerkræfter dertil. Det betyder endvidere, at denne bestemmelse ikke behøver at komme i anvendelse, hvis undervisningsformen ikke viser sig at være den rigtige.

Fra skolens side skal vi naturligvis være de første til at prøve at finde frem til en anden undervisningsform, hvis udskydelsen af grønlandsk viser sig ikke at være den rigtige fremgangsmåde. Jeg mener derfor ikke, at der er nogen grund til at nære overdreven ængstelse for denne bestemmelses uheldige virkning.

I § 14, stk. 2, i skolelovsudkastet er der endvidere givet mulighed for, at eleverne helt kan fritages for undervisning i grønlandsk efter nærmere af skoledirektionen fastsatte retningslinier. Denne bestemmelse angår naturligvis først og fremmest børn af danske tjenestemænd, der opholder sig i Grønland indenfor en kortere periode.

Et forsøg på at gennemtvinge en nogenlunde kontinuerlig undervisning af denne gruppe børn i faget grønlandsk vil i praksis volde store vanskeligheder allerede på grund af, at forældrenes ophold i Grønland i de fleste tilfælde er af kortere varighed.

De danske børn har i forvejen et handicap ved, at de i forbindelse med overgang til Grønland må skifte skolemilieu inden for en kortere periode, og at de i mange tilfælde må skifte skole under opholdet i Grønland, idet forældrene kan blive for-

flyttet til et andet sted. Det vil derfor mange gange ikke være så hensigtsmæssigt at belaste disse børn yderligere med et fremmed sprog, som de i de aller fleste tilfælde ikke får anvendelse for senere hen.

Undervisningen af de danske børn i faget grønlandsk vil også være en belastning for de grønlandske lærerkræfter, som vi desværre i disse år ikke har så mange af.

For fuldstændighedens skyld skal dog nævnes, at undervisningen af danske børn i faget grønlandsk fra tid til anden har været praktiseret og fortsat kan praktiseres på steder, hvor man finder det hensigtsmæssigt, og hvor der er tilstrækkelig mange grønlandske lærerkræfter til stede.

Der findes herudover allerede i dag et ikke ringe antal børn af blandede ægteskaber, som nok taler grønlandsk, men som taler dansk ligeså godt og i nogle tilfælde bedre. Der er også enkelte børn af grønlandske familier, som under ophold i Danmark har tilegnet sig det danske sprog i et sådant omfang, at de i overgangen til Grønland kan have svært ved at følge den normale undervisning på grønlandsk og i faget grønlandsk, og hvor det kan være svært nok for forældrene at afgøre, hvorvidt børnene skal deltage i den normale grønlandsk-undervisning.

Der er af denne grund udsendt et vejledende cirkulære fra skoledirektionen, hvor de enkelte skoleledere anmodes om at være behjælpelige med råd og vejledning, og hvori det understreges, at grønlandsk er et obligatorisk undervisningsfag for børn, der har grønlandsk som naturligt udtryksmiddel. Skolelederne er endvidere i dette cirkulære anmodet om at fremhæve betydningen af, at børnene behersker både dansk og grønlandsk, såfremt det er hensigten, at pågældende skal gå ind i det grønlandske samfund.

Inge Kleivan skriver, at de grønlændere, der lader deres børn opvokse i et helt dansk milieu, gør det ud fra den overbevisning, at de på den måde ønsker at sikre børnene de bedst mulige chancer i livet. Denne formodning har sin rigtighed, eftersom de gode dansk kundskaber tit har afgørende betydning for de enkeltes sociale position i nutidens Grønland, men jeg tror, at det i nogle tilfælde kan udtrykkes på den måde, at de forældre, der lader deres børn opvokse i et tilstræbt dansk milieu, ønsker at sikre børnene en uddannelse, der vil kunne bruges i såvel Danmark som Grønland. Skal børnene gå ind i et arbejde i Grønland, er det af stor betydning, at de behersker dansk udover grønlandsk, og skal de gå ind i et arbejde i Danmark, er det en betingelse, at de behersker dansk helt.

Der er med hensyn til fagene i realskolen opstillet 3 forslag til politikernes afgørelse:

Forslag I, hvor grønlandsk og fransk er valgfrie, forslag II, hvor tysk og fransk er valgfrie med grønlandsk som obligatorisk fag, og forslag III, som svarer nøje til den danske, blot med grønlandsk som ekstra fag.

Skolelovudkastets kritikere har ensidigt kastet sig over forslag I – efter min mening uretfærdigt, da de 3 forslag er fuldt ud lige berettigede, og da forslag I ene og alene må opfattes som en af udvejene, hvis man ønsker realeksamen af samme værdi som den danske. Der er ingen, der har ønsket at trække forslag I frem som det mest foretrukne blandt de 3.

Det må understreges, at forslag II uden tysk ikke vil give en realeksamen af samme værdi som den danske.

Forslag III, som svarer til dansk realeksamen, vil give det største arbejde for eleverne, som i forvejen har det handicap at skulle modtage undervisningen i realskolen på et fremmed sprog, som de ikke behersker helt.

Selv om de grønlandske elever ikke er ringere udrustede rent begavelsesmæssigt end deres danske kammerater, må de præstere et betydeligt større arbejde for at gennemføre realeksamen, og de fleste af dem må tage realeksamen 2–3 år senere end deres danske kammerater. Dette er i sig selv ikke tilfredsstillende, og værre er det, hvis værdien af realeksamen i dansk målestok skulle give anledning til tvivl og diskussion.

Man kunne naturligvis vedtage, at der i Grønland skulle være en speciel realeksamen, som ikke har den samme værdi som den danske, men da realeksamen er en nøgleeksamen, som danner grundlaget for forskellige former for uddannelse, og som giver adgang til videre skolegang i Danmark på højere undervisningsanstalter, vil det næppe være tilrådeligt at gå ind for en speciel realeksamen.

Selv om man når til det resultat, at realeksamen i Grønland skal have den samme værdi som den danske, kan der ikke være noget til hinder for, at faget grønlandsk lægges som extra fag ovenpå de andre. Der kan dog stilles det spørgsmål, om grønlandsk i realskolen bør have samme niveau som f. eks. dansk i realskolen, når der her er tale om fagtrængsel, og når man skal gøre et eller andet for at lette elevernes arbejdsbyrde uden at værdien af realeksamen forringes.

Der er blandt andet den mulighed i første række at koncentrere undervisningen om grønlandsk retskrivning og sproglære og begrænse litteraturstoffet, som så kan uddybes på seminariet. Hvor megen plads de to sprog – dansk og grønlandsk – hver for sig bør have i skolen er afhængig af motiveringen for indlæringen. Ligesom Inge Kleivan efterlyser jeg en klar målsætning ikke blot for sprogenes placering, men også for uddannelsen.

Vedtager man, at det grønlandske sprog skal være grundlaget indenfor uddannelsen for flertallet af de unge, og hvis man iøvrigt ønsker at blive stående ved den nuværende status, hvor kontakten med Danmark indenfor administrationen og i det politiske liv for flertallets vedkommende formidles ved hjælp af tolke, og hvis man erkender, at de mere betydende funktioner i det grønlandske samfund fortsat skal

varetages af udsendte danske samt af en lille gruppe udvalgte grønlandere, ville der ikke være store problemer knyttet til de 2 sprogs placering i skolen. Grønlandsk bør i dette tilfælde indtage en dominerende plads, og dansk må så indlæres af de fleste som et sekundært sprog til mest nødtørftigt husbehov.

Ønsker man derimod ligestilling med Danmark indenfor uddannelsesområdet, må man se i øjnene, at der skal læres betydeligt mere dansk, og at dansk af den grund må indtage en meget dominerende plads i skolerne – måske endda så meget, at man begynder at tale om tilsidesættelse af grønlandsk.

Hvad politikerne end bestemmer sig til, må tilegnelsen af de almene kundskaber og af det danske sprog naturligvis ske gradvis på grundlag af øjeblikkets stade, men målet bør være klart.

Det kan være smerteligt at skulle indrømme, at ens modersmål ikke er tilstrækkeligt som kontaktmiddel udadtil. Det må dog fastslås, at grønlandsk af den grund ikke behøver at indtage ringere placering som kontaktmiddel grønlandere imellem, som kirkesprog, retssprog, som anvendt sprog i radio, bladudgivelser og i bøger, og at sproget måske ovenikøbet kan få lejlighed til at undergå en udvikling, idet der må findes udtryk for de nye begreber, der må tilegnes på dansk.

Som jeg ved forskellige lejligheder har givet udtryk for, er jeg optimistisk med hensyn til bevarelsen af det grønlandske sprog. Sproget er så indgroet, at der skal meget til at kvæle det. Når der samtidig i disse år hersker årvågenhed i spørgsmålet om det grønlandske sprogs bevarelse, er der ingen grund til at nære overdreven ængstelse for, at sproget skal forsvinde.

Jeg vil derimod give Inge Kleivan ret i, at der sikkert vil blive flere, der klarer sig bedre på dansk blandt gruppen børn af blandede ægteskaber. Jeg mener, at dette spørgsmål må overlades til de enkelte implicerede, samtidig med at muligheden for deltagelse i grønlandskundervisningen holdes åben.

Det er vanskeligt på forhånd at udtale sig om, hvor meget dansk der vil kunne tilegnes, når man sætter kraftigt ind inden for danskundervisningen. Der vil være en gruppe – måske en forholdsvis lille gruppe, der evner at blive dobbeltsproget i ordets egentlige betydning, og der vil være andre, der kommer til at beherske dansk som brugssprog. Så vil der være en gruppe, der ikke er i stand til at tilegne sig dansk i tilstrækkeligt omfang, og som fortsat vil benytte sig af grønlandsk som dagligt udtryksmiddel. Det er nærliggende at antage, at midtergruppen, som forventes at ville have en stor spredning, vil være den største.

Den mest almindelige udtalelse i sprogdiskussionerne i Grønland er, at man vil lære så meget som muligt dansk, men at man ikke vil ofre det grønlandske sprog. Det er en udtalelse, som plejer at vinde tilslutning i en forsamling, men det siger desværre ikke så meget om motiveringen for indlæring af dansk, og det siger intet om,

hvad glosen „ofre“ indebærer, idet ofrets yderste konsekvens kan betyde, at sproget forsvinder. Det kan næppe være målet med sprogpolitikken heroppe, hvor megen plads dansk end kommer til at indtage i det grønlandske folks tilværelse.

Jeg vil ikke slutte denne artikel, uden at jeg kommer ind på min kæphest i forbindelse med den igangværende diskussion, nemlig spørgsmålet om lærerkræfter.

I skoleåret 1965/66 vil antallet af danske lærere være ca. 230 imod ca. 180 grønlandske – herunder timelærere. Da vi først kan forvente det første kontingent af nye grønlandske lærere i 1968, og da det årlige kontingent i de efterfølgende år fortsat vil være beskedent i forhold til behovet, vil det danske indslag fortsat vokse betydeligt. Allerede af den grund vil vi i de kommende år få svært ved at dække behovet for faget grønlandsk på tilfredsstillende vis. Det vil under alle omstændigheder være en stor fordel, at et så stort antal danske lærere som muligt tilegner sig det grønlandske sprog til støtte for deres undervisning, men dobbeltsprogede fastboende grønlandske lærerkræfter vil fortsat have de største muligheder for at skabe kontinuitet i undervisningen.